

استاد مدله‌ی و نقد مبانی فمینیسم

علی اصغر خندانی

سرشناسه : خندان، علی اصغر، ۱۳۴۸ -
 عنوان و نام پدیدآور : استاد مطهری و نقد مبانی فمینیسم / علی اصغر خندان ؛ ویراستار زینب صالحی.
 مشخصات نشر : تهران: بنیاد علمی و فرهنگی علامه مرتضی مطهری، انتشارات ندای فطرت، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری : ۳۲۸ ص. : مصور، جدول.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۶۹۰-۳-۳
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه: ص. [۳۱۳] - ۳۲۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع : مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸ - ۱۳۵۸ -- دیدگاه درباره فمینیسم
 موضوع : Mutahhari, Murtaza — Views on feminism
 موضوع : فمینیسم
 موضوع : Feminism
 رده بند کنگر : ۷/BP۲۲۳ /م ۶ خ ۹۶ ۱۳۹۶
 رده سی : زی : ۴۸/۲۹۷
 شماره ثبتی ملی : ۴۸۷۲۴۷۵

استاد مطهری و نقد مبانی فمینیسم

علی اصغر خندان

© حق چاپ: ۱۳۹۷، بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری
 ناشر: ندای فطرت (وابسته به بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری)

ویراستار: زینب صالحی
 صفحه‌پرداز: عباس مجبلی
 گل روی جلد اثر استاد پرویز اسکندرپور خرمی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۱۱۷-۰۰-۳

ISBN: 978-600-97117-0-3

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

قیمت: ۴۰۰/۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، خیابان دیاجی جنوبی، خیابان ستجایی، بن بست مریم، شماره ۴.
 قم، بلوار عطاران، بین کوچه ۸ و ۱۰، شماره ۱۳۴.

تلفن: ۰۲۱)۲۲۷۷۳۵۹۵ (۰۲۵)۳۲۹۳۵۸۷۰

نمابر: ۰۲۱)۲۲۷۷۳۶۶۳ (۰۲۵)۳۲۹۳۵۶۹۱

www.motahari.ir info@motahari.ir

سخن نخست

یکی از ویژگی‌هایی که به گذشت چهل سال از شهادت استاد مطهری به اندیشه او همچنان طراوت می‌بخشد این است که می‌توان پاسخ‌هایی در باب بسیاری از چالش‌های جدید فکری امروز از این «انجینه عظیم فکری» اصطیاد کرد. این دأب او بود که تلاش می‌کرد پاسخ هر پرسشی را به صورتی ارائه داده و تفاوت‌های نگاه اسلامی و نگاه رقیب را از اساس و بنیان تبیین کند و به تعبیری پیش فرض‌های پنهان و آشکار هر ادعایی را واکاوی کند.

مسائل مختلف درباره حقوق زن یکی از دغدغه‌هایی بود که استاد سال‌ها در حیات پر بار خود مورد تأمل قرار داده بود، هر چند در ایران آن زمان، جیانی تحت عنوان «فمینیسم» مطرح نبود. این جریان اجتماعی-فکری اکنون شاخ و برگ‌های زیادی پیدا کرده و در قالب‌های جدید در کشورمان عرضه شده که هر کدام نیازمند بررسی مستقل است.

در اثر پیش رو، نویسنده محترم جناب آقای دکتر علی اصغر خندان که سال‌ها با آثار استاد مأنوس بوده، مبانی فمینیسم از منظر استاد شهید مطهری را مورد مذاقه و بررسی قرار داده است. از دیدگاه نویسنده، نقد فمینیسم که به صورت‌های گوناگونی در لیبرالیسم، مارکسیسم، اگزیستانسیالیسم، سوسیالیسم، فمینیسم رادیکال و بالاخره فمینیسم پسامدرن رخ می‌نماید، مستلزم بررسی مبانی آن‌ها از جمله در باب فلسفه اخلاق و مفهوم آزادی مکاتب یاد شده است. نویسنده پس از توضیح هر کدام

از «جریان‌های فمینیستی» درصدد عرضه مبانی آن‌ها بر اندیشه استاد شهید مطهری بر آمده است. گذشته از نقد مکاتب مذکور، در فصلی از کتاب به نقد استاد مطهری بر مبانی انسان‌شناختی جریان کلی فمینیسم پرداخته شده است.

گرچه تلاش نویسنده بر نقد فمینیسم با محوریت اندیشه استاد مطهری متمرکز است، گاه به مناسبت و جهت غنای مطلب، مطالبی چون تاریخ فمینیسم، سوء استفاده استعمار از جریان‌های علمی، ملاحظات غیر معرفتی بر فمینیسم، جریان همجنس‌گرایی و ... به صورت استطرادی مطرح شده است.

در پایان، ضمن تقدیر از تلاش‌های نویسنده محترم، از همه کسانی که ما را در آماده سازی این اثر یاری رسانند به ویژه دکتر سیدمحسن اسلامی، حجت الاسلام عبدالله محمدی امجد و دکتر روح‌الله چاوشی قدردانی می‌شود.

معاونت پژوهش

بنیاد علمی و فرهنگی استاد مرتضی مطهری

۱. معانی لغوی «فمینیسم»

۲. معانی اصطلاحی فمینیسم

۳. فمینیسم به عنوان جنبشی اجتماعی

۴. فمینیسم به عنوان نظریه یا مکتبی در علوم اجتماعی

۵. فمینیسم به عنوان مکتبی فکری

۵. ۱. فمینیسم لیبرال

شخصیت‌ها و نظریه‌پردازان فمینیسم لیبرال

علل فرودستی زنان و ریشه نگاه تحقیرآمیز به جنس زن

۵. ۲. فمینیسم مارکسیستی

شخصیت‌ها و نظریه‌پردازان فمینیسم مارکسیستی

راه‌حل پیشنهادی برای غلبه بر مشکلات فعلی و حالت مطلوب و آرمانی

۵. ۳. فمینیسم اگزیستانسیالیستی

شخصیت‌ها و نظریه‌پردازان فمینیسم اگزیستانسیالیستی

۳۱	۵. ۴. فمینیسم سوسیالیستی
۳۲	مصادیق حقوق پایمال شده زن
۳۲	۵. ۵. فمینیسم افراطی یا رادیکال
۳۳	علل فرودستی زنان و ریشه نگاه تحقیرآمیز به جنس زن
۳۴	مصادیق حقوق پایمال شده زن
۳۴	راه حل پیشنهادی برای غلبه بر مشکلات فعلی و حالت مطلوب و آرمانی
۳۵	۵. ۶. فمینیسم پسامدرن
۳۶	علل فرودستی زنان و ریشه نگاه تحقیرآمیز به جنس زن
۳۶	مصادیق حقوق پایمال شده زن
۳۶	راه حل پیشنهادی برای غلبه بر مشکلات فعلی و حالت مطلوب و آرمانی
۳۷	۶. چرا فمینیسم نه؟!۱
۴۰	۷. رضای کلی استاد مطهری در برابر فمینیسم
۴۲	دلایل نادرست بودن فمینیسم
۴۳	علل نادرست طرح کردن پرسش از سوی فمینیسم
۴۳	علت اول: حقوق زن، ادای حقوق شهروندی و کارگری
۴۶	علت دوم: شکل گیری حمله نهضت حقوق زن
۴۷	علت سوم: اغراض مادی در طرح کردن موضوع حقوق زن
۴۸	پرسش درست درباره حقوق زن
۴۹	۸. استاد مطهری و روش نقد مبنایگرایانه
۵۷	فصل دوم: استاد مطهری و نقد مبنایی مکاتب فمینیسم
۵۹	اشاره
۵۹	۱. نقد مبنایی لیبرالیسم
۶۱	الف. ارزش و کرامت ذاتی انسان
۶۳	ب. آزادی مطلق انسان
۶۷	ج. بی طرفی دولت
۶۸	۱. ۱. نقد فمینیسم لیبرال
۷۳	۲. نقد مبنایی مارکسیسم
۸۰	۱. ۲. نقد فمینیسم مارکسیستی
۸۳	۳. نقد مبنایی اگزیستانسیالیسم
۹۲	۱. ۳. نقد فمینیسم اگزیستانسیالیستی

۹۷	۴. نقد مبانی فمینیسم رادیکال
۹۹	مردسالاری و ستم بر زنان
۱۰۵	استقلال زنان از مردان
۱۰۹	۵. نقد مبانی سوسیالیسم
۱۱۷	۵.۱. نقد فمینیسم سوسیالیستی
۱۲۳	۶. نقد مبانی پسامدرنیسم
۱۲۵	نسبیت معرفت‌شناختی و نقد آن
۱۲۸	نسبیت اخلاقی و نقد آن
۱۳۰	نسبیت عدالت و نقد آن
۱۳۳	۶.۱. نقد فمینیسم پسامدرن
۱۳۹	فصل سوم: مبانی و موضوعات انسان‌شناختی فمینیسم
۱۴۱	اشاره
۱۴۲	۱. فقدان ماهیت مشترک انسانی میان زن و مرد
۱۴۳	دلیل اول: تهی‌بودن مفهوم انسان
۱۴۳	دلیل دوم: فقدان ماهیت معین برای انسان
۱۴۴	دلیل سوم: فقدان تفاوت ماهوی میان انسان، حی و ماشین
۱۴۵	دلیل چهارم: تعریف مرد به جای تعریف انسان
۱۴۸	۲. انکار تفاوت‌های جسمانی میان زن و مرد
۱۴۹	۳. امکان غلبه بر تفاوت‌های جسمانی
۱۵۳	۴. انکار تفاوت‌های روانی میان زن و مرد
۱۵۴	۵. فرهنگی‌دانستن تفاوت‌های روانی زن و مرد
۱۵۷	۶. اثری و اکتسابی دانستن تفاوت‌های زن و مرد
۱۶۰	۷. وجود تفاوت ذاتی اما حاکی از برتری زن
۱۶۵	۸. پذیرش تفاوت‌های ذاتی زن و مرد اما بی‌تأثیر دانستن آن در حقوق و تکالیف آنها
۱۶۵	دلیل اول: ناممکن بودن استنتاج باید از هست
۱۶۶	دلیل دوم: نپذیرفتن معادله «طبیعی = درست»
۱۶۹	فصل چهارم: استاد مطهری و نقد مبانی و موضوعات انسان‌شناختی فمینیسم
۱۷۱	اشاره

۱۷۳	۱. نقد مبنا و موضع اول فمینیسم در باب ماهیت مشترک و تعریف ناپذیری انسان
۱۷۳	نقد دلیل اول
۱۷۵	نقد دلیل دوم
۱۷۷	نقد دلیل سوم
۱۷۸	نقد دلیل چهارم
۱۸۰	جمع‌بندی درباره ماهیت انسانی زن و مرد
۱۸۳	نقد اول: تفاوت حیوانات نر و ماده
۱۸۴	نقد دوم: مرز روشن میان زن و مرد
۱۸۴	نقد سوم: تفاوت‌های خاص میان زن و مرد
۱۸۵	نقد چهارم: مغالطه انگیزه و انگیزه
۱۸۶	جمع‌بندی درباره تفاوت‌های جسمانی زن و مرد
۱۸۷	۳. نقد مبنا و موضع سوم فمینیسم در باب امکان غلبه بر تفاوت‌های جسمانی
۱۸۸	نقد اول: ایراد از تفاوت‌ها
۱۸۹	نقد دوم: ادله بدیهه
۱۸۹	نقد سوم: نیاز به مرد!
۱۹۰	نقد چهارم: زن‌سالاری خشک و مسنبد
۱۹۰	نقد پنجم: فناوری، عامل سالیان در مردان
۱۹۱	نقد ششم: سقط جنین
۱۹۲	۴. نقد مبنا و موضع چهارم فمینیسم در باب انکار تفاوت‌های روانی میان زن و مرد
۱۹۳	جمع‌بندی درباره تفاوت‌های روانی زن و مرد
۱۹۶	۵. نقد مبنا و موضع پنجم فمینیسم در باب فرهنگی دانستن تفاوت‌های روانی زن و مرد
۱۹۶	نقد اول: گرایش ذاتی میان زنان و مردان
۱۹۸	نقد دوم: زنان و آسیب‌پذیری اقتصادی و اجتماعی بیشتر
۲۰۱	نقد سوم: زنان و آسیب‌پذیری بزهکاری و اخلاقی بیشتر
۲۰۶	نقد چهارم: همجنس‌گرایی
۲۱۱	نقد پنجم: تعارض با حس مادری
۲۱۳	الف. نقش مادر در تولد فرزند
۲۱۴	ب. نقش برتر مادر در تولد فرزند
۲۱۴	ج. جایگزین ناپذیری نقش مادر
۲۱۵	د. دلیل تکوینی برای برتری مقام مادری
۲۱۶	هـ. مطلقاً بی‌بدیل بودن مهر مادری
۲۱۶	و. دلیل تشریفی برای برتری مقام مادر

۲۱۸	ز. فایده مادری برای خود مادر
۲۱۹	ح. لذت مادری
۲۲۰	نقد ششم: تجربه تاریخی
۲۲۲	۶. نقد مبنا و موضع ششم فمینیسم در باب تاریخی و ارثی دانستن تفاوت‌های زن و مرد
۲۲۳	نقد اول: نگاهی به دلالت‌های تاریخی
۲۲۴	نقد دوم: نگاهی به دلالت‌های وراثت
۲۲۵	نقد سوم: لوازم ضدذات‌گرایی
۲۲۷	نقد چهارم: تعارض ضدذات‌گرایی با نظریه غریزه
۲۲۹	جمع‌بندی و بیان نظر اسلام
۲۳۰	امکان غلبه بر عوامل محدودکننده آزادی و اراده
۲۳۲	نگاه بایبی در جهان‌بینی و انسان‌شناسی اسلامی
۲۳۵	برهان حقیقت مسأله
۲۳۷	۷. نقد مبنا و موضع هفتم فمینیسم در باب برتری زن بر مرد
۲۴۱	نقد تفوق اخلاقی زنان
۲۴۵	نقد نسبت اخلاق پسا در فمینیسم
۲۴۶	پاسخ به یک اشکال
۲۴۹	جمع‌بندی درباره برتری زن یا مرد بر یکدیگر
۲۵۱	برتری مرد
۲۵۴	برتری زن
۲۵۸	تسلط دوجانبه زن و مرد بر یکدیگر
۲۶۴	تفاوت و تناسب، نه نقص و کمال
۲۶۸	فقدان نقص و کمال زن و مرد نسبت به یکدیگر، از منظر II
۲۷۵	۸. نقد موضع هشتم فمینیسم در باب انکار حقوق و تکالیف متفاوت
۲۷۶	نقد دلیل اول: ناممکن بودن استنتاج باید از هست
۲۷۷	نقد دلیل دوم: مبانی حقوق طبیعی
۲۸۱	جمع‌بندی حقوق و تکالیف زن و مرد نسبت به هم
۲۸۵	فصل پنجم: نقد فمینیسم و مبانی آن از منظر دیگر
۲۸۷	اشاره
۲۸۷	۱. سوءاستفاده قدرت‌های سیاسی از جریان‌های علمی
۲۸۹	۲. لیبرالیسم و پسامدرنیسم، خادمان استعمار

۲۸۹	۱.۲. لیبرالیسم
۲۹۲	۲.۲. پسا مدرنیسم
۲۹۸	۳.۲. نقد مکتب قدرت
۳۰۰	۳. ملاحظات غیر معرفتی در نقد فمینیسم
۳۰۱	۱.۳. قدرت نظام سرمایه داری در خانه نشین کردن زنان
۳۰۳	۲.۳. جلوه های دیگر از بازیچه قرار گرفتن زن و فمینیسم در نظام سرمایه داری
۳۰۴	مدیریت جریان علمی
۳۰۷	تجارب
۳۱۳	منابع

www.ketab.ir

مقدمه

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ
وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (یس: ۴۰)

شرط اصلی سعادت هر یک از زن و مرد و در حقیقت جامعه بشری این است که دو جنس هر یک در مدار خویش به حرکت خود ادامه دهند. استاد مطهری

در پژوهش حاضر کوشیده‌ام اولاً معرفی دقیقی از نحله‌ها و دیدگاه‌های مختلف فمینیستی به دست دهم؛ و ثانیاً با رویکرد مبنایگرایی آنها را ارزشیابی و نقد کنم. رویکرد مبنایگرایی در این اثر در قالب دو روش متفاوت دنبال شده است. روش نخست، ارزیابی جریان‌های فکری فمینیسم متناسب با مبانی فکری متفاوت آنها است. اهمیت این روش مخصوصاً از آن‌رو است که فمینیسم، تعریف واحدی ندارد و طیف طرفداران این مکتب چنان گسترده و متنوع است که نمی‌توان با بیان واحد، تمام آنها را نقد کرد. به عبارت دیگر، امروزه نه با یک نوع فمینیسم، بلکه با انواعی از فمینیسم مواجهیم. لذا برای نقد این مکتب، باید به انواع گوناگون آن نیز توجه داشته باشیم. مهم‌ترین گرایش‌های فمینیسم که در کتب معتبر از آنها یاد می‌شود و در این اثر نیز به آنها توجه شده، عبارت‌اند از: فمینیسم لیبرال، فمینیسم

مارکسیستی، فمینیسم اگزیستانسیالیستی، فمینیسم سوسیالیستی، فمینیسم افراطی، و فمینیسم پسامدرن.

این شش مکتب در فصل اول معرفی شده‌اند و در فصل دوم با رویکرد میناگرایی ارزیابی و نقد شده‌اند؛ به این ترتیب که مثلاً خود لیبرالیسم و مبنای آن بازخوانی و نقد شده و در گام بعد فمینیسم لیبرال بررسی شده است؛ همین‌طور دیگر مکاتب مذکور.

روش دوم در به‌کارگیری رویکرد میناگرایی این است که در فصل سوم، مواضع انسان‌ساختی فمینیست‌ها فارغ از تعلق آنها به نحله‌های فکری گوناگون، در قالب دشت موضوعی فهرست شده که در فصل چهارم با نقد هر یک از آن موضوع‌گیری‌ها، دیدگاه فمینیستی به‌ناچار یک گام عقب‌نشینی خواهد کرد.

خلاصه مواضع و دام‌های مذکور این است که زن و مرد در ماهیت انسانی خود مشترک‌اند و البته از لحاظ جسمانی و روانی تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؛ تفاوت‌های ذاتی و تغییرناپذیر که ناشی از تأثیر محیط فرهنگی و اجتماعی است، و نه حاصل ژنتیک و وراثت. وجود تفاوت به معنای برتری هیچ یک از زن و مرد بر دیگری نیست و با پذیرش آن تفاوت، باید قائل به حقوق و تکالیف متفاوت برای آنها باشیم.

در فصل پنجم کتاب، سه مکتب فمینیسم، فمینیسم پسامدرنیسم از منظر دیگری نیز نقد شده‌اند و آن اینکه نشان داده شده این جریان‌های به‌ظاهر علمی، ابعاد غیر معرفتی هم دارند و ابزارهایی هستند برای خدمت به منافع استعمار و نظام سرمایه‌داری.

گسترده‌گی ورود استاد مطهری به موضوعات متنوع فمینیسم و مکاتب مختلف آن و موضوعات مرتبط، اعجاب‌آور است و یقیناً خواننده محترم، هم فرد آشنا با اندیشه و آثار استاد مطهری و هم به‌ویژه فرد کمتر آشنا، در حین مطالعه کتاب از برخی نقل‌قول‌ها تعجب خواهد کرد و شاید با قدری تردید، ترغیب خواهد شد که به اصل آثار مراجعه کند و عین عبارت استاد را ببیند. این در حالی است که علی‌رغم حدود ۵۰۰ ارجاع به آثار استاد مطهری در این پژوهش، ظرفیت بسیار بیشتری در این زمینه وجود دارد و حجم فوق‌العاده چشمگیری از اندیشه‌های مرتبط ایشان در پژوهش حاضر نیز

منعکس نشده است.

امید است این اثر مقبول و مرضی آن استاد شهید و نیز مرضی اولیای دین و خداوند سبحان قرار گیرد.

والحمد لله رب العالمین

علی اصغر خندان

www.ketab.ir